इति मनुः "दृष्टप्रयोजनानपेक्ष" इति कुल्लू०। अनिन्दिते च "एषोऽनुपस्कृतः प्रोक्त" इति मनुः अनुपस्कृतः अविर्हित इति कुल्लू०। [भावे न०ब०। तच्छून्ये त्रि०।

अनुपस्थान न० न उपस्थानम् अभावे न०त०। उपस्थाना-

अनुपस्थाप्य त्रि० न उपस्थाप्यः। अस्मरणीये। प्रथमान्तपदानुपस्थाप्यत्वादिति जग०।[भावे, स्मृत्यभावे च।

अनुपस्थिति स्त्री न उपस्थितिः अभावे न०त०। उपस्थित्य-

अनुपहत न० न उपहतः भोगच्छेदादिना। सदृशे नवे अभुक्ते वस्त्रे "अनुपहतमतिधवलमिति" काद०। उपघात शून्ये त्रि०। [रचनादिसंस्कार उपाकरणं तद्रहिते।

अनुपाकृत त्रि० उप–आ–कृ–क्त न०त०। मन्त्रैर्यज्ञे पशो-

अनुपात पु० अनुरूप त्रैराशिकेन पातः। पाटीगणितोक्तेन त्रैराशिकेन युक्तसंख्यापाते। "पुरान्तरं चेदिदमुत्तरं स्यात् तदक्षविश्लेषलवैस्तदा किम्?। चक्रांशकैरित्यनुपातयुक्त्या युक्तं निरुक्तं परिधेः प्रमाणम्" सि०शि०॥"निरक्षदेशः स्वदेशाद्यथा यथा दक्षिणतो भवति तथा तथा खस्वस्तिकाद्विषुवद्वृत्तं नतम् तयोरन्तरेऽक्षांशाः। ते च निरक्षदेशजापसारयोजनैरनुपातेनोत्पद्यन्ते। अतः कस्मिंश्चित् पुरेऽक्षांशान् ज्ञात्वा तस्मात् पुरादुत्तरतोऽन्यस्मिन् पुरे ज्ञेयाः। ततस्तेषामन्तरांशैः पुरान्तरयोजनैश्चानुपातः। यद्यन्तरांशैः पुरान्तरयोजनानि लभ्यन्ते तदा चक्रांशैः ३६० किमिति फलं भूपरिधियोजनानि" इति प्रमि०। तदानयनञ्च "प्रमाणमिच्छा च समानजाती आद्यन्तयोः स्तः, फलमन्यजाति मध्ये, तदिच्छाहतमाद्यहृत् स्या"दित्युक्त त्रैराशिकरीत्या अन्तरयोजनसंख्याङ्केन राशिचक्रसंख्या-३६० ऽङ्के गुणिते पुरान्तरयोजनाङ्केन विभक्ते लब्धं परिधिमानसंख्या। पश्चात्पतने च। अनुगतः पातं राहुरूपग्रहभेदम्। पातग्रहानुगते। अनु+पत–णिच् णमुल्। पश्चाद्पातयित्वेत्यर्थे अव्य०। किन्तु कर्म्मोपपदेन सह "अमैवाव्ययेनेति" पा० नित्यसमासः "लतानुपातं कुसुमान्यगृह्णादिति" भट्टिः।

अनुपातक न० अनुपातयति नरकं गमयति पत–णिच्–ण्वुल् पातकं ब्रह्महत्यादि तत्सदृशम् प्रा०स०। ब्रह्महत्यादिमहापातकसदृशे वेदनिन्दादिजन्ये पापविशेषे तानि च पञ्चत्रिंशत्प्रकारहेतूद्भवत्वेन तावत्संख्यातानि अनुरत्र सादृश्ये तेन पतनहेतुमहापातकतुल्यत्वादस्य अनुपातकत्वमिति प्रा० वि०। तानि च विष्णुना दर्शितानि यथा "यागस्थस्य क्षत्रियस्य वैश्यस्य च, रजस्वलायाश्चान्तर्व्वत्न्याश्चात्रिगोत्रायाश्चाविज्ञातस्य गर्भस्य शरणागतस्य च घातनं ब्रह्महत्यसमानीति, कौटसाक्ष्यं सुहृद्वध एतौ सुरापानसमौ। ब्राह्मणस्य भूम्यपहरणं निक्षेपापहरणं सुवर्णस्तेयसमम्। पितृव्यमातामहमातुलश्वशुरनृपपत्न्यभिगमनं गुरुदारगमनसमम्। पितृष्वसृमातृष्वसृस्वसृगमनञ्च श्रोत्रियर्त्विगुपाध्यायमित्रपत्न्यभिगमनञ्च स्वसुः सख्याः सगोत्राया उत्तमवर्णायाः कुमार्य्या अन्त्यजाया रजस्वलायाः शरणागतायाः प्रव्रजिताया निक्षिप्तायाश्च॥ अनुपातकिनस्त्वेते महापातकिनो यथा अश्वमेधेन शुद्ध्यन्ति तीर्थानुसरणेन वा इति"॥ नरकाण्यभिधाय "एतेष्वकृतप्रायश्चित्ता अतिपातकिनः पर्य्यायेण कल्पं पच्यन्ते, मन्वन्तरं तु महापातकिनः, अनुपातकिनश्च, उपपातकिनश्चतुर्युगमिति विष्णु०स०। तथा च महापातकसदृशान्येतानि पातकानि। अन्यान्यपि मनुना सक्षिप्य दर्शितानि यथा "अनृतञ्च समुत्कर्षे राजगामि च पैशुनम्। गुरोश्चालीकनिर्ब्बन्धः समानि ब्रह्महत्यया॥ ब्रह्मोज्झता वेदनिन्दा कौटसाक्ष्यं सुहृद्वधः। गर्हितानाद्ययोर्जग्धिः सुरापानसमानि षट्॥ निक्षेपस्यापहरणं नराश्वरजतस्य च। भूमिवज्रमणीनाञ्च रुक्मस्तेयसमं स्मृतम्॥ रेतःसेकः खयोनीषु कुमारीष्वन्त्यजासु च। सख्युः पुत्रस्य च स्त्रीषु गुरुतल्पसमं विदुरिति"॥

अनुपातकिन् त्रि० अनुपातकमस्त्यस्य इनि स्त्रियां ङीप्। अनुपातकयुक्ते "अनुपातकिनस्त्वेते महापातकिनस्तथा" स्मृ०।

अनुपातिन् त्रि० अनुपतति अनुगच्छति अनु+गम–णिनि अनुगामिनि।

अनुपान न० अनु भेषजेन सह पश्चाद्वा पीयते कर्म्मणि ल्युट्। औषधेन सह, तत्पश्चाद्वा पेये मधुगुड़ादौ। पानस्य जलस्य समीपे अव्ययी०। जलसामीप्ये अव्य०।

अनुपावृत्त त्रि० न उपावृत्तः। अपरावृत्ते।

अनुपुष्प पु० अनुगतं पुष्पं तद्विकाशम् अत्या०स०। शरवृक्षे तस्य पुष्पेणैव प्रकाशात्तथात्वम्।

अनुपूर्व्व त्रि० अनुगतं पूर्व्वं परिपाटीं गतिस०। यथाक्रमप्राप्ते यथाहान्यनुपूर्व्वं भवति ऋ० १०,१८,५ "यथावदनुपूर्व्वश" इति वर्णानामनुपूर्व्वश" इति च मनुः। अनुपूर्व्व+शस्। अनुपूर्वशः। "वृत्तानुपूर्व्वे च न चातिदीर्घे" इति कुमा० "ततोऽनुपूर्व्वायतवृत्तबाहुरिति" भारविः पूर्व्वमनुगतौ गोपुच्छाकाराविति मल्लि०, अनुगतः पूर्व्वम्। पश्चाद्गामिनि त्रि०। आग्नेयः प्रथमो गच्छत्यन्वारब्धो-